

Comisia metodică 3

30 aprilie 2014

Câmpulung la Tisa

BALEA MARIA

Agresivitatea – fenomen

social care asteapta solutii

ARGUMENT

MOTIVAȚIA TEORETICĂ

- Evidența agresivității ca realitate incontestabilă în societatea umană, devenind o problemă socială în așteptare de soluții
- Problemele care apar la nivel interpersonal și internațional generate de creșterea agresivității
- Statisticile alarmante cu privire la faptele agresive, având uneori consecințe distrugătoare, comise de minori
- Complexitatea și generalitatea temei, datorită amploarei fenomenului, care atinge psihicul și funcționarea socială a omului
- Construcția și reconstrucția armoniei, ca soluție pentru ieșirea din cercul vicios al ignoranței

MOTIVAȚIA PERSONALĂ

- De a contribui la realizarea armoniei umane interioare
- Dorința de a afla cât mai multe despre fenomenul agresivității, identificarea cauzelor ei, a factorilor ce o determină sau favorizează, a mecanismelor psihologice care îi stau la bază, depistarea unor noi forme de manifestare a ei
- Implementarea unor modalități eficiente de control și gestiune a agresivității, evitând creerea unui mediu agresiv, facilitat de propagarea furiei și revoltei descărcată nediscriminativ
- De a contribui personal la remedierea problemelor cauzate de agresivitate în școală, folosindu-mă de cunoștințele și competențele acumulate în anii de studiu și de specializare

ETIMOLOGIE

- ad – gresser - „a merge către ... celălalt”
- a ataca
- re-gresser - a se retrage
- pro-gresser - a merge înainte

În literatura anglo-saxonă conceptul de agresivitate este nuanțat astfel:

- Agression - atac în plan fizic sau verbal
- Agresvity - potențialul de a comite atacuri
- Agresviveness - stare relativ propice ce se poate exprima ca forme adaptate social: competitivitate, combativitate, ambiție
- Mobbing - atacuri în grup produse de copii asupra altui copil
- Bullying - violență pe termen lung, fizic și psihologic, inițiată de un grup sau individ asupra altui individ lipsit de apărare

Termenii utilizați în aria tematică a agresivității sunt: agresivitate, agresiune, comportament agresiv, violență, comportament deviant, comportament antisocial

Confuziile dintre concepte sunt datorate uneori de suprapunerile de sensuri ale acestora

CARACTERISTICILE AGRESIVITĂȚII:

- Caracteristică psihologică general umană de natură înnăscută și dobândită
- Capacitatea de a înfrunța și a se confrunța cu un obstacol
- Rol de sprijin pentru afirmarea și menținerea identității individului
- Reacție înnăscută în scopul adaptării
- Comportament care implică scop distructiv, orientat spre persoane sau spre sine
- Sursă energizantă care poate motiva comportamentul sau activitatea psihică
- Fenomen psihic, cognitiv, afectiv, motivațional, cu un spectru larg
- Modalitate de interrelaționare umană
- Factor important al comportamentului uman (individual sau colectiv)

Agresiunea:

- Manifestare în plan fizic a agresivității
- Act generat de agresivitate
- Comportament produs de descărcarea agresivității
- Dimensiune comportamentală a conceptului de agresivitate
- Poate fi de factură violentă sau nonviolentă

Violența:

- Conduită agresivă acută caracterizată prin folosirea forței fizice
- Limitată în timp prin rapiditatea trecerii la act
- Comportament cu motivație

În interpretarea agresivității și diferențierea ei de alte forme similare, au fost utilizate uneori repere valorice, care au variat în funcție de evoluția legilor sociale și a normelor valorice ale societății, fiind adaptate criteriile de evaluare a consecințelor actelor agresive

Natura motivațională a agresivității este conturată de rolul de declanșare și direcționare a comportamentului spre satisfacerea nevoilor

Omul poate selecta modalitățile de manifestare a agresivității, aceasta fiind supusă procesului de socializare

Comportamentul de agresiune și violență apare în momentul când se produce o dereglare, o tulburare de funcționare a agresivității, finalitatea adaptării fiind înlocuită cu finalitatea distructivă

Orientări teoretice în abordarea agresivității umane

Teoriile explicative elaborate fac parte din două mari clase:
biologică și socială

Orientarea de factură biologică

1. Etologia: Lorenz (1999), Eibl-Eibesfeldt (1991)
2. Psihanaliza: Freud (1909, 1930), Adler (1996)
3. Sociobiologia: E. Osborne Wilson (1929)

Orientarea de factură socială

4. Teoria frustrare-agresivitate: Școala de la Yale (Dollard, Doob, Miller, Mowrer, Seans), Bercovitz (1962)
5. Teoria învățării sociale: A. Bandura (1963)
6. Teoria neobehavioristă: Doron și Parot (2006)
7. Teoria atribuirii: F. Heider (1958), Lazarus

PRINCIPALELE TEORII CU PRIVIRE LA AGRESIVITATE – IMPACTUL LOR ÎN LUMEA ȘTIINȚELOR

1. Teoria etologică

- Studiază instinctele
- Evidențiază aspecte pozitive funcționale ale agresivității (protejarea teritoriului, apărarea progeniturilor, competiția socială, selectarea exemplarelor pentru reproducere), având rol în a asigura viața socială și evoluția speciei
- Agresivitatea este limitată la animale de semnale de supunere și capitulare, renunțând astfel la ucidere
- Acest instinct este manifestat defectuos la om (Lorenz)

2. Teoria psihanalitică

- Freud a dezvoltat două modele (1905, 1920)
- Unul care consideră agresivitatea ca o reacție la frustrările care împiedică satisfacerea dorințelor libidinale (reluat de adepții teoriei frustrare-agresivitate)
- O concepție potrivit căreia conduita umană are la bază două instincte fundamentale: Eros (instinctul vieții) și Thanatos (instinctul morții)
- Principiul explicativ lipsit de analiză empirică

3. Teoria frustrare – agresivitate

- propusă de Școala de la Yale (Dolard, Doop, Miller, Mowrer, Seans)
- Afirmă că orice frustrare duce la agresivitate și orice comportament agresiv are la bază o frustrare
- Intensitatea răspunsului agresiv este direct proporțională cu intensitatea frustrării
- Are trei teze ținând de inhibiție, deplasarea agresiunii și catharsis
- Marchează debutul studiilor empirice asupra comportamentului agresiv
- Limitele acestei teorii au fost demonstrate de cercetări ulterioare
- În 1941 Miller afirmă că frustrarea generează o dispoziție de agresiune

4. Teoria indice - excitație

- Reprezentant Leonard Berkowitz
- introduce între frustrare și comportament agresiv condițiile de mediu adecvate agresiunii, ca verigă intermediară
- Un act agresiv are două surse: 1) stare de excitație emoțională (furia), 2) indicii de situație
- În 1967 efectuează un experiment, numit efect al armelor, care demonstrează că unele obiecte ajung prin învățare socială asociate cu agresivitatea

5. Teoria transferului excitației

- Dezvoltată de Dolf Zillmann (1972, 1974)
- Excitația reziduală dintr-o situație trecută poate fi adăugată excitației produse într-o nouă situație
- Amplificarea agresivității datorită transferului excitației are loc în condițiile în care răspunsul dominant este comportamentul agresiv (noua situație) și felul în care individul interpretează situația

6. Teoria învățării sociale

- abordarea influentă în psihologie
- Comportamentul social (agresiv) este învățat
- Învățarea prin experiență directă este bazată pe principiul întăririi operante (Skinner)
- Învățarea prin experiență indirectă (vicarianță) bazată pe observație aparține lui A. Bandura
- Experimentul lui A. Bandura cu păpușa „Bobo-Doll” demonstrează rolul adultului ca model în însușirea comportamentului agresiv la copii

7. Teoria cognitivă

- Face referire la o structură cognitivă sub forma unor procese de identificare, transformare și procesare a semnificației obiectelor sau evenimentelor stimul externe
- Furia și agresivitatea ostilă ca răspuns la provocare, atac sau frustrare depinde de caracteristicile care pot fi atribuite acțiunii provocatorului
- Varianta ei specifică este cea a costurilor și beneficiilor

FACTORI DETERMINANȚI AI MANIFESTĂRILOR AGRESIVE

A. Factori interni

Factori de ordin psihofiziologic	<ol style="list-style-type: none"> 1. Factori fiziologici, neuronali și biochimici 2. Diferențe de sex 3. Vârsta 4. Riscuri pre- și perinatale
Factori de ordin psihic	<ol style="list-style-type: none"> 1. Temperament dificil 2. Impulsivitate și emoționalitate 3. Capacitate de empatizare deficitară (superficialitate afectivă și narcisism) 4. Credințe și valori normative a concepției despre sine (neacceptarea de sine)
Factori cognitivi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prelucrarea deficitară a informațiilor social-cognitive 2. Nivelul de inteligență

B. Factori externi

Factori de mediu fizic	<ol style="list-style-type: none"> 1. Substanțe ingerate: alcool, droguri, medicamente 2. Temperatura, zgomotul, aglomerația 3. Nivel scăzut socio-economic și sărăcia	
Factori de mediu social	1. Factori de mediu familial	<ul style="list-style-type: none"> -modelul agresiv al părinților, neglijența parentală, stilul parental -control deficitar din partea părinților, competențe educaționale deficitare -interacțiunea negativă mamă-copil, lipsa acceptării necondiționate -abuzurile fizice și emoționale, evenimente stresante și traumatizante
	2. Factorii mediului grupului de egali	<ul style="list-style-type: none"> - respingerea socială
	3. Factorii mediului valoric, cultural și informațional	<ul style="list-style-type: none"> -emisiunile TV, internetul și jocurile virtuale -concepție și stil de viață

FORMELE DE EXPRESIE A AGRESIVITĂȚII UMANE

- Se deosebesc din punct de vedere al intenției, la nivelul manifestărilor comportamentale, a factorilor de risc, consecințe și trasee de evoluție
- Apar combinate și nu se exclud (Patermann și Patermann 2006)

Clasificare în funcție de diverse criterii

- Agresivitatea instrumentală vs emoțională
- Agresivitatea malignă vs benignă
- Agresivitatea activă vs pasivă
- Agresivitate cu inițiativă vs lipsă inițiativă
- Agresivitate heteroagresivă vs autoagresivă

Clasificarea reluată de N. Mitrofan (1996) în funcție de:

Caracteristicile agresorului	Tineri – adulți; bărbați – femei; individual – colectiv
Mijloacele utilizate	Fizică – verbală; directă - indirectă
Obiective	Instrumentală și deturnată de starea afectivă de mânie
Forma de manifestare	Violentă – nonviolentă; latentă - manifestă

Alte forme întâlnite: agresivitate școlară, de cuplu, sportivă

**Clasificare care combină trei dimensiuni caracteristice agresiunii:
fizică – verbală; activă – pasivă; directă – indirectă
și permite opt tipuri de agresiune (Herbut 1991, apud. R. E. Stemate)**

Directă	Activă	Fizică	Lovire, rănire
		Verbală	Amenințare, insultă, injurii
	Pasivă	Fizică	Blocarea unui comportament al victimei
		Verbală	Refuzul de a vorbi, de a conversa
Indirectă	Activă	Fizică	Lovirea unui substitut al victimei
		Verbală	Bârfe, calomnie
	Pasivă	Fizică	Neangajarea într-un comportament, refuzul de a da curs unei rugăminți
		Verbală	Negativism, lipsa aprobării acordului

Formele și mediile de manifestare a agresivității la copii

Formele comportamentului agresiv depind de vârsta copilului

- Copilăria mică: izbucniri de furie, mână ridicată asupra părintelui, obiecte aruncate, zgâriere

Este perioada de opoziție și afirmare de sine, dacă capriciile devin invadante, complicându-se cu furie intensă, pregătesc terenul de mai târziu pentru nerespectarea limitelor și interdicțiilor, intoleranță la frustrare. Atitudinea educativă a părintelui este esențială

- la vârsta preșcolară și școlară mică se reduc manifestările agresive
- În adolescență se manifestă cele mai grave forme

Formele sunt din categoria celor reactive, deschise, directe, verbale, fizice combinate între ele.

Factori importanți ai agresivității copilului sunt: structura familială, alcoolism, climatul familial, dezinteres față de educația copilului

Agresivitatea în școală se manifestă între profesori – elevi și elevi – elevi

Agresivitatea în școală se manifestă între profesori – elevi și elevi – elevi

Cauze	Raport de putere, diferențe de concepție privind relația pedagogică, nuanță dictatorială
Forme de manifestare profesor - elev	Tonul ridicat, evaluare neobiectivă, intimidare. Jignire, cuvinte amenințătoare, lovire, excludere de la ore
Forme de manifestare elev – profesor	Neparticipare, indiferență, plictiseală, nesinceritate, indisciplină, țipăt, jignire, izbitul cărților și caietelor, trântitul ușii
Forme de manifestare elev – elev	Cele mai frecvente Copii își externalizează părți ale vieții psihice, a nevoilor sentimentelor și frustrările

CONSILIEREA ACORDATĂ COPILOR AGRESIVI

- Are particularități specifice vârstei
- Relația terapeutică este foarte importantă
- Modul în care copiii ajung la cabinetul psihologic este important
- Trebuie lămurită problema confidențialității
- Terapia de grup este efecace, copiii simțind nevoia să-și ascundă dificultățile celor din mediu de egali

CONSILIEREA ACORDATĂ COPILOR AGRESIVI

Jocul și lumina lui fericită

- Activitate fundamentală și complexă cu o contribuție marcantă în dezvoltarea personalității umane din punct de vedere bio-psiho-socio-cultural
- Formă de activitate dominantă în copilărie
- Activitate umană fundamentală alături de muncă, învățare și creație, fiind determinat de acesta, dar și puternic implicat în ele
- Prin joc copiii își dezvoltă percepțiile, reprezentările, creativitatea, memoria, voința, răbdarea, perseverența, stăpânirea de sine
- Prin el copiii își modelează personalitatea, responsabilitatea, cinstea, curajul, respectul față de alții
- Prin joc copiii asimilează munca și anticipează pregătind viitorul
- Contribuie la asimilarea unor elemente de disciplină
- Moralitatea ludică este importantă în dezvoltarea autocontrolului
- Au valoare în dezvoltarea sociabilității fiind importantă în formarea colectivului de copii
- Este utilizat în corectarea unor abateri

- Prin joc copilul construiește lumea, o apropie, o analizează și caută să o înțeleagă
- Scopul jocului este acțiunea însăși, capabilă să-i satisfacă imediat dorințele și aspirațiile proprii, restabilind astfel echilibrul vieții psihice, justificând valorificarea jocului ca instrument de intervenție psihoterapeutică
- Jocul de rol este o metodă cognitivă utilizată cu succes în modificarea comportamentală la copii cu agresivitate ridicată

- Jocul de rol înseamnă exersarea comportamentului dezirabil, achiziționarea și experiențierea regulilor sociale, permițând aplicarea lor la situații reale
- **Intervenția psihologică** se realizează sub două forme: individual și în grup

Programul terapeutic după modelul programului de intervenție la copii agresivi a lui Patermann și Patermann este centrat pe optimizarea capacității copiilor de a-și conștientiza și gestiona agresivitatea conținută

- Metodă de lucru folosită preponderent este jocul și lumea magică a poveștilor
- Este dezvoltat pe baza procedurilor teoriei învățării

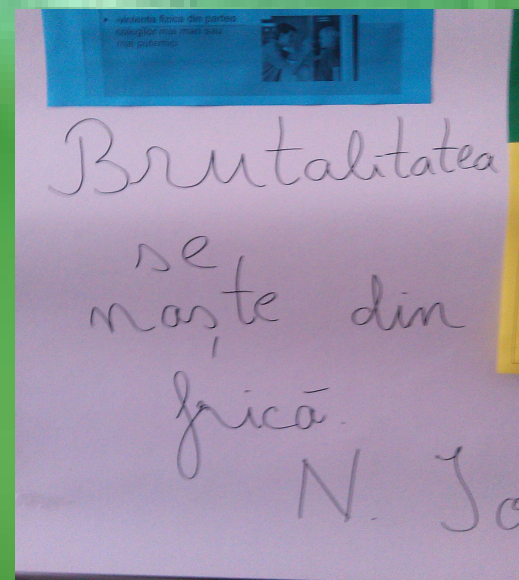
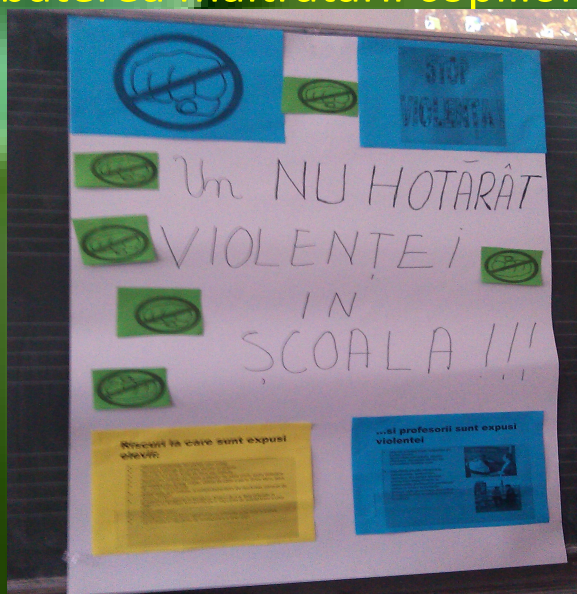

MĂSURI DE PREVENIRE ȘI LIMITARE A COMPORTAMENTULUI AGRESIV

Agresivitatea manifestată în comportamentul copiilor este o reflectare a expresiei agresivității promovate de o societate agresivă în ansamblul ei.

Măsuri preventive în combaterea comportamentului agresiv la copii

- Sensibilizarea autorităților cu privire la măsurile legislative care să reglementeze clar măsurile de combatere a violenței în familie (în special asupra copiilor)
- Educarea populației în direcția prevenirii și de combatere a violenței familiale (autoeducația, apelul și cunoașterea serviciilor specializate)
- Punerea în practică a măsurilor speciale de înlăturare a factorilor de risc
- Combaterea maltratării copiilor

Modalități de intervenție în prevenirea și limitarea comportamentelor agresive

- Crearea unui mediu școlar sigur, cooperant, eliminând factorii de risc ai comportamentului agresiv
- Dezvoltarea, implementarea și evaluarea unor programe pentru școală care să ducă la creșterea rezistenței copiilor în postura de inițiator a actului agresiv, victimă sau susținător.
- Dezvoltarea, implementarea și evaluarea unor programe care să abiliteze atât copiii cât și părinții în analiza critică a emisiunilor TV sau mass-media.

Prevenția comportamentului deviant trebuie să devină măsură prioritară de politică educațională

Modalități de intervenție în prevenirea și limitarea comportamentelor agresive

- Crearea unui mediu școlar sigur, cooperant, eliminând factorii de risc ai comportamentului agresiv
- Dezvoltarea, implementarea și evaluarea unor programe pentru școală care să ducă la creșterea rezistenței copiilor în postura de inițiator a actului agresiv, victimă sau susținător.
- Dezvoltarea, implementarea și evaluarea unor programe care să abiliteze atât copiii cât și părinții în analiza critică a emisiunilor TV sau mass-media.

Prevenția comportamentului deviant trebuie să devină măsură prioritară de politică educațională

